

RAST MÜZİKOLJİ DERGİSİ
Uluslararası Müzikoloji Dergisi
www.rastmd.com

Doi:10.12975/rastmd.2016.04.03.00088

GAZİANTEP’TE UNUTULMUŞ BİR MEŞK GELENEĞİ: İKİNDİ SAZI

Yrd. Doç. Dr. G. Filiz ÖNAL*
Öğr. Gör. Yaşar SEÇKİN**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Gaziantep müzik kültürü açısından önem taşıdığı düşünülen “İkinci Sazı” eğlence geleneğinin tanıtılmasıdır. 1925-1970’li yıllar arasında devam ettiği ifade edilen bu gelenek, Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra, hem klasik Türk müziği icrasının tanınması hem de o yıllardaki Gaziantep müzik kültürünün anlaşılması bakımından önemlidir ve ikinci namazı sonrasında başladığı için bu adla anılmıştır. Hemen her gün yapılan bu eğlencenin, ülkemizin diğer eğlence veya meşklerden farkı, gündüz yapılması ve kadın erkek beraber katılabilmesidir. Fasil geleneği içerisinde devam eden meşklerde sadece Türk sanat müziği veya makam müziği (o zamanki anlayışla) icrası yapılmış, halk müziğine mesafeli bir duruş sergilendiğinden ancak son dönemlere doğru birkaç türkü okunmaya başlanmıştır. O dönemde Müslüman kesimin müzikle uğraşması hele hele hanımların sahneye çıkarak şarkı söylemesi hoş karşılanmadığından bu meşk gecelerine icracı olarak İstanbul’dan hanım sanatçıların getirildiği ve çoğunun da gayri Müslim olduğu belirtilmektedir. Bu çalışma, unutulmaya yüz tutmuş ya da “İkinci Sazı” gibi unutulmuş değerlerimizi su yüzüne çıkartarak, kültürel değerlerimizin gelecek kuşaklara doğru anlatılması ve aktarımının sağlanması bakımından önemlidir.

Çalışma, “literatür tarama” ve “görüşme” yöntemiyle elde edilen veriler ışığında yürütülmüştür.

Kurtuluş mücadelesinde Gaziantep’in de çok ciddi sıkıntılar çektiği göz önüne alındığında savaştan çıkmış yorgun, yaralı ve motivasyona ihtiyacı olan bölge halkına “İkinci Sazı” adındaki bu tür faaliyetler, bir nebze olsun moral olmuş, insanların kaynaşmasına katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra şehir halkı, Türk müziğini doğru icra eden sanatçılardan dinlemiş, sanata duyulması gereken saygıyı ve hürmeti gösterme olgunluğunu katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, meşk, ikinci sazı, gelenek, toplanti.

A TRADITION OF EXERCİSE (DOVEY) WHICH WAS FORGOTTEN IN GAZİANTEP THE SAZ OF MID-AFTERNOON

ABSTRACT

The aim of this study, is the introduction of the amusement tradition of ‘the Saz of mid-afternoon which is thought to convey importance from the aspect of Gaziantep musical Culture. This tradition which is expressed to have continued between the years 1925 and 1970, is important from the aspect of understanding Gaziantep musical culture in those years and recognizing the performance of Turkish music after the establishment of Republic, and it was memorialialized with this name, because it started after the ritual worship of mid-afternoon. The difference of this amusement which is performed almost everyday, from the other amusements, and exercises (dovey) is that it is performed in daytime and that men and women can participate together. Only Turkish art music, or the maqam, continuing in the tradition of fasil in the models (exercises, dovey) were performed (with the understanding of that time) Because there was a position with distance to folk music, A few ballads (folk songs) started to be sung only toward the last periods. Because that muslim people performed music at that time, and that the women sang song on the stage, weren’t accepted, that women singers were brought from İstanbul to the nights of exercise, (dovey) as performers and that most of them were non-muslim, are pointed out. This study is important from the aspect of narrating our cultural values such as the ‘saz of mid-afternoon which is about to be forgotten, is narrating our cultural values to the next generations in a right way and tranferring (quoting) it. This study was carried out with the light of data which were obtained with the method of ‘interview’ and with the ‘scanning of literature’. When the serious troubles which Gaziantep lived in the struggle of liberation, are taken into account, these activities with the name of ‘saz of mid-afternoon’ became a little moral for the people of region who needed motivation, and who were injured, and being tired and for these people who got out of battle, and it contributed to the coalescence (incorporation) of the people. Besides, the people of the city listened to Turkish

music from the singers who performed it in a right way, and it contributed to the maturity of respecting to the art.

Keywords: Gaziantep, model (exercise), the saz of midafternoon, tradition and meeting (assembly)

GİRİŞ

Toplumun çağdaş seviyeye ulaşmasında bilim ve teknolojinin yanı sıra kültür ve sanatın da önemli rolü olduğu şüphesizdir. Kültür ve sanat, evrensel değerlerin yanı sıra bir toplumun yaşama biçimini, duygularını, maddi ve manevi değerlerini de yansıtır. Var olduğu günden itibaren değişimine ve gelişimine katkı sağlayan her şey o toplumun hazinesidir. Sanatın en yaygın ve toplumun bireylerine en çabuk, en kolay ulaşabildiği dallarından birisi olan müzik de bu değerlerin içerisinde önemli yer kaplar. Müzik, toplumda yüzyıllar boyunca bir arada yaşamının kazandırdığı ortak tarih bilincini, bir arada yaşama sevincini pekiştiren, geliştiren ve en iyi anlatan sanat dallarından biridir ve bu anlamda toplumun çimentosu sayılabilir.

“Türk müzik kültürü ise; Anadolu’nun her bölgesinde her şehrinde hatta ilçesinde dahi farklı icra biçimleri ile karşımıza çıkabilmektedir. Aynı zamanda bir yaşam biçimi olan müziğin, tarihi süreç içerisinde her türlü duyguya tercümanlık ettiği görülmektedir. Gerek tarihi, gerek yaşamış olduğu coğrafyalar itibarı ile ve gerekse çok geniş coğrafyalarda çok değişik milletlerle temas halinde olan Türk milletinin müzik kültürü de bu anlamda oldukça zengin bir yapı oluşturmaktadır. Bu hayat şartlarının ve yaşama biçiminin müziğe yansması ise; ülkenin değişik illerinde yaşayan insanlarda farklı izler bırakmış, çeşitli müzik alışkanlıkları her yörede ayrı bir müzik kültürü olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışma, literatür tarama ve görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmalarda yaygın kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme ya da mülakat; önceden hazırlanmış soruları sorduğu ve karşısındaki kişinin sorulara yanıtlar verdiği amaçlı bir söyleşidir (Kuş, 2003,s:50).411

Görüşmenin diğer bir tanımı ise, önceden belirlenmiş ve ciddi bir hedefe yönelik yapılan, karşıdakine soru sorma yöntemiyle yanıtlar alan etkileşime dayalı bir iletişim sürecidir. Tanımda geçen belirtilen süreç, bu karşılıklı yapılacak iletişimin süregelen ve dinamik yapısını ifade eder. Bu dinamik yapı, karşılıklı bir etkileşime dayalı bir bağ kurmayı gerektirir. Görüşme sürecinin planlı ve amaçlı olması özelliği ise görüşme tekniğini, bir sohbet olmaktan farklı kılar ve onu hedeflere yönelik planlanmış bir veri toplama çabası yapar. Görüşmede kullanılan soru ve cevap yöntemi de veri toplarken bir ilişkiyi kurma ve veriye ulaşma yolu olarak nitelendirilebilir (Yıldırım&Şimşek, 2005, s:119-120).

“Türkiye’nin çeşitli yörelerinde; Sıra Gecesi, Sıra Gezmesi, Sıra Odası, Harfane Gecesi, Gezek Sohbetleri, Oturak Âlemleri, Yaren Sohbetleri, Velime Geceleri ve Gaziantep Barak bölgesinde Barak Odası sohbetleri, adı ile bilinen toplantı ve eğlenceler insanlar arasında ortak duygu, düşünce ve ruh birliğinin sağlama açısından önemli olmakla birlikte; aynı zamanda yeni yetişen nesile; gelenek, görenek, adap ve erkân gibi kültürel unsurların aktarıldığı önemli icra ortamlarıdır. Müzik penceresinden bakıldığında ise bu ortamlar adeta bir konservatuar işlevi görmüşlerdir. Usta çırak usulü ile müziğe ilgisi ve yeteneği olan insanlar her yörede değişik adlarla bilinen geleneksel müzik icra ortamlarında izleyerek, görerek ve dinleyerek yetişmiş, yetiştirilmiş, eserler ve hikâyeleri ağızdan ağıza, kulaktan kulağa özellikle bu ortamlarda aktarılacak günümüze kadar gelmiştir” (Ekici,2013, s:119).

1950’li yıllarda Gaziantep merkezinde ise bu müzik meşki karşımıza “İkinci Sazı” adı ile çıkmaktadır. Neredeyse kaybolmaya yüz tutmuş ve yöre insanı tarafından dahi artık hatırlanmayan bu eğlencelere katılan çok az kişi hayatta kalmıştır. Ahmet ÖZOĞLU, Yaşar ÖZEN ve Asım MIHCIOĞLU bu kişilerden bazılarıdır. Bu kaynak kişilerle yaptığımız derleme çalışmaları sırasında Gaziantep müzik kültürü açısından çok büyük önem taşıyan “İkinci Sazı” adındaki bu eğlencelerin Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki 45-50 yıllık zaman zarfında hem klasik Türk müziği icrasında ve tanınmasında hem de o yıllardaki Gaziantep’te ki müzik kültürünü anlama bakımından çok önemli olduğunu gördük. 1925’li yıllardan başlayarak¹ 1970 li yıllara kadar devam ettiği ifade edilen bu eğlenceler adını ikinci namazı sonrasında başladığı için bu adla bilinmiştir. Hemen hemen her gün yapılan bu eğlencelere hem Gaziantep’ten hem de İstanbul’dan konuk sanatçılar davet edilerek icraları Gaziantep’in elit veya yüksek tabakası tarafından dinlenmiştir. Bu toplantıların ülkemizin diğer tarafında yapılan eğlence veya meşklerden en önemli farklılığı gündüz yapılması ile birlikte hem meşklere hem de dinlemeye, kadın erkek beraber katılabilmesidir. Fasil geleneği içerisinde başlayan veya devam eden meşklerde ud, kanun, keman, klarnet, yaylı tambur ve cümbüş gibi klasik sazlar eşliğinde sadece Türk sanat müziği veya makam müziği icrası yapılmıştır.

¹ Bu bilgiler; Gaziantep’li Asım MIHCIOĞLU ile yapılan görüşmeler sırasında verilmiştir.

Gaziantep halk müziğine mesafeli bir duruş sergilediğinden bu eğlencelerde türkü okunmamış veya son dönemlerine doğru olan süreçte birkaç türkü okunmuştur.

Fotoğraf 1: Sanatçı Topluluğu

Gaziantep halk kültürü konusunda önemli çalışmaları olan Gonca TOKUZ (2004, s: 60) Bu yıllarda müzik yapılan eğlence yerlerine “Saz” denmektedir. 1930 ile 1960 yılları arasında faaliyet gösteren sazlar, erkeklerin eğlenmek için gittiği yerler olmasına rağmen, sazın akşamüzeri olan “İkinci Sazı” denilen kısmına nadir de olsa aileler de gidebilmektedir. Ailece gidilen bu sazların bazılarında balkon bulunmakta, aileler daha çok balkonda oturmayı tercih etmektedir. Sazlarda o gece hangi fasılın icra edileceği daha önceden ilan edilir, bu ilan kiralanan ve kent merkezinde gezdirilen fayton arabayla yapılırdı. Program genellikle fasılla başlar, önce koro sonra da solo şarkılarla devam edilirdi. Ses sanatçıları İstanbul’dan, Ankara’dan geldiği gibi mahalli sanatçılar da olabilmektedir. 1950’ li yıllardan önce çalışan sanatçıların çoğunluğu gayri müslimdir. İkinci sazında dansöz o zamanın deyişiyle, Rakkase kesinlikle yoktur.

Kaynak kişilerimizden olan gazeteci Yaşar ÖZEN ise bu geleneğe ilişkin şunları anlatmaktadır: “İkinci sazları vardı bu güzel şehirde.. Özellikle yaz günleri, hele günlerden Pazar ise ne keyifli olurdu ikinci sazları. Şen Saz² kaliteli sanatçıları İstanbul’dan getirirdi. Yakıcı güneşin yavaş yavaş dağların ardına çekildiği saatlerde sulanarak serinletilmiş bahçeye girdiğinizde, toprak kokusuyla duvar kenarlarındaki çiçeklerden yükselen koku, daha oracıkta benliğimizi sarardı. Saza giriş alkol al ya da alma sinemaya girer gibi biletiydi. Haftanın her günü yapılırdı İkinci sazı ama Pazar günleri talep daha fazla olurdu. İstanbul’dan gelen bu sanatçılar ortalama bir ay kadar kalırlar, daha sonra başka bir sanatçı grubu gelirdi. İkinci sazı, saat 17:00 gibi başlardı. Sahneye sütlü sahanı³ gibi iki sıra halinde minderli 10-12 sandalye dizilirdi. İlk sırada, sağ baştaki sandalyede baş okuyucu yani as solist, yanındaki sandalyelerde okuyucular, sol başta da varyete yapan dansöz otururdu. Varyete yapılmazdı, yani dansöz çıkmazdı. Sadece solistlerle birlikte oturur ve onlara eşlik ederdi. Dansöz saat 20:00 de başlayan ve geç saatlere kadar süren akşam sazında çıkardı. Bayanların arkasındaki sandalyeler keman, ud, kanun, cümbüş ve darbuka gibi çalgı çalanlara aitti. Saat 17:00 da enstrümanlar akort edilmeye başlar mikrofonun sesi istenilen ölçüde iletip ilemediği kontrol edilir, keman örneğin hicazdan yol gösterip, Haydar Telhüner’in aynı makamdaki şarkısı ile fasıl başlardı.

² Şen Saz, o yıllarda Gaziantep’te İkinci Sazı’nın yapıldığı gazinonun adı.

³ Gaziantep’te, içine sütlü konulmuş tabakların yan yana dizilmiş haline denilmektedir.

*Hüsne güvenme ey ruyi mahım
Niceler bu tarz-ı revişten geçti
Sana kar etmedi feryad-ü ahım
Benim ahım Kuh-i kesişten geçti*

Fotoğraf 2: İkinci Sazı Topluluğu

Fotoğraf 3: Fasil Ekibi

Ardından başka şarkılarla fasıl kırk beş dakika sürer, sonra uvertür okuyucu mikrofonun başına geçer, üç dört şarkı okur ardından mikrofona başka bir okuyucu gelirdi. İkinci sazına, şehrin elit tabakası dediğimiz kişiler katılırdı, her önüne gelen içeri giremezdi. Dolayısıyla nezih bir ortam olur, tüm müşteriler can kulağıyla dinlerdi. Ola ki, huzuru kaçırarak birisi olursa, garsonlar tarafından dışarı çıkarılır ve o kişi bir daha İkinci sazına alınmazdı. İkinci sazına sadece müzik için değil, yemek için gelenler de olurdu. Özellikle İkinci sazında yenilen bir yemek

türü vardı. Bu yemeğin adı 'Yarım Tava'⁴ idi. Saat 19:00 gibi finali baş okuyucu yapar ve İkinci sazı burada sona erdirilirdi."

Fotoğraf 4: Sanatçılar

Diğer bir kaynak kişimiz olan Asım MIHÇIOĞU ise konu ile ilgili şunları anlatmaktadır; "İkinci Sazı" 1925' li yıllara dayanır aslında. O yıllarda Nakıp Ali, Nam-ı diğer "Bombacı Ali" Müziğe âşık bir kişiydi. Şimdiki Yıldız Sineması'nın yeri eski Katolik Kilisesiydi. Bu kiliseyi Nakıp Ali kir alıyor ve sinema yapıyor. Hatta kilise içerisindeki bazı heykel ve resimlerin görünmemesi için tahta bir paravanla bölüyor ve bu tahtalardan sonra sinemanın adı bir müddet "Tahtalı Sinema" olarak anılıyor. Aynı dönemde Nakıp Ali bu sinemanın karşı köşesinde "Camlı Kahve" adında bir çay bahçesi işletmeye başlıyor ve ilk "İkinci Sazı" adı burada telaffuz edilmeye başlıyor. Bu çay bahçesinin adı da halk arasında "Çalgılı Kahve" olarak anılıyor. O dönemde elektrik olmadığı için akşam aydınlatması da mümkün değildir. Elektrik Gaziantep'e 1934 yılında gelmiştir. Sinemadaki elektrik üretimi jeneratör vasıtasıyla yapılmaktadır. Dolayısıyla müzik güneş batmadan başlamak ve bitmek durumundadır. İkinci namazından sonra başlayıp akşam ezanı başlamadan bitirilir. O dönemde savaştan yeni çıkmıştır ve halkın morali bozuk, ekonomik durum son derece zayıf ve hemen hemen her aileden bir kişi şehit olmuştur. Bu durumdaki halk sinemaya rağbet göstermemiştir. Nakıp Ali 'nin aklına bir fikir gelir; Camlı Kahve zaten kendisine aittir ve sinemanın karşı köşesidir. İkinci namazı ile Akşam namazı arasında burada müzik düzenler ve müzikten sonra insanların sinemaya gelmesini sağlar.

"Meneş" adında ermeni bir keman ustası vardır ve kendi grubuyla burada müzik icra eder. Meneş çok dakik bir insandır ve her gün ikinci namazı saatlerinde elinde kemanyla evinden Camlı Kahve' ye doğru yürür. Meneş'i gören esnaf bir birine yüksek sesle bağırır; "Güneş gediği Meneş gediği". Bu sesleniş artık işlerimizi bitirelim müzik dinlemeye gidelim anlamına gelir. O dönemde iki büyük ekip vardır Meneş'in ekibi ve Zadik'in ekibi. Nakıp Ali 1930'lu yıllardan sonra Kırkayak Parkını Belediye'den kiralamış ve İkinci Sazı burada devam etmiştir. Burada İkinci Sazı tamamen şekil almaya başlamıştır. İstanbul'dan ve Ankara'dan ekipler gelerek müzik yapmaktadırlar. İkinci Sazı esnasında saz heyeti hangi şarkıları belirlemişse sadece o şarkılar icra edilir ve kesinlikle istek kabul edilmezdi. Yemek yiyen müşteriler ön masalarda sadece çay içen müşteriler ise arka masalarda otururdu. Aile olarak gelen misafirler yine ön masalarda, bekâr misafirler ise yine arka masalarda otururlardı. Ayrıca giriş ücreti ödenirdi. İkinci Sazı sırasında alkol kesinlikle verilmezdi. Müşterilerin yerlerinden kalkıp oynamaları ya da dansözün oynaması söz konusu değildi. Müşteriler o kadar can kulağı ile dinlerdi ki, ertesi

⁴ Domates, Biber, Kıyma ve Baharat ile yapılan bir yemek türü.

gün esnaf arasında bir önceki akşam yapılan müzik sohbet konusu olur, hangi makamdan hangi bestekârın hangi şarkısı icra edildiği konuşulurdu.

İkinci namazı ile akşam namazı sırasında koro halinde icralar olur ve alkol kesinlikle servis edilmezdi. Akşam namazı ile yatsı namazı arasında ise solo icralar yapılır, yatsı namazı sırasında mola verilir, alkol almayan müşteriler gider alkol alacak olan müşteriler ise kalırlar ve Akşam Sazı başlardı. Son yıllarda ilgi çekmesi amacı ile sihirbazlık gösterileri de eklenmiştir. İkinci Sazı'nın tam olarak sisteme oturtulduğu yer Kırkayak'tır. Bu gelenek uzun yıllar devam ettikten sonra 1970' li yıllarda azalarak son bulmuştur.

Fotoğraf 5: İkinci Sazı İcra Heyeti

Görüldüğü gibi İkinci Sazı birçok yönü ile Gaziantep'e özgü bir meşk yöntemidir. Cumhuriyetten sonraki Gaziantep'in 45-50 yıllık sanatsal yaşantısına bakıldığında kısa zamanda küçümsenmeyecek entelektüel bir kesimin olduğu görülmektedir. Kurtuluş mücadelesinde Türkiye'nin her bölgesinin olduğu gibi Gaziantep'in de çok ciddi sıkıntılar çektiği göz önüne alındığında savaştan çıkmış yorgun, yaralı ve motivasyona ihtiyacı olan Gaziantep halkına "İkinci Sazı" adındaki bu tür çalışmalar, bir nebze olsun moral olmuş, insanların kaynaşmasına katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra şehir halkı, Türk müziğini doğru icra eden sanatçılardan dinlemiş, sanata duyulması gereken saygıyı ve hürmeti gösterme olgunluğunu kazanmıştır. Bu gün Gaziantep'te sanata duyulan sevgi ve saygının tohumları belki de "İkinci Sazı" ve o dönemin sanatçıları tarafından atılmıştır.

KAYNAKLAR

Ekici, Savaş (2013); *Gaziantep ve Barak Müzik Kültürü Üzerine Bazı Tespit ve Düşünceler*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Gaziantep.

Kuş, E.(2003); *Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nitel mi, Nicel mi?*. Ankara: Anı Yayıncılık

Özen, Yaşar (2015); *İkinci Sazı*, Hakikat Gazetesi, 12-22 Ekim 2015, Yıl;2, Sayı:53, Gaziantep.

Tokuz, Gonca (2004); *20.yy.da Gaziantep'te Eğlence Hayatı*, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Yayınları, Yayın No:14, Gaziantep.

Yıldırım,A. ve Şimşek, H.(2005); *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

<u>Adı Soyadı</u>	<u>Doğum Yeri</u>	<u>Mesleği /Eğitimi</u>	<u>Yaşı</u>
Yaşar ÖZEN	Gaziantep	Gazeteci/Üniversite Mezunu	81
Asım MIHÇIOĞLU	Gaziantep	Ticaret/Ünv.Mezunu	57
Ahmet ÖZOĞLU	Nizip	Boyacı/İlk Okul Mezunu	73